

CONSIDERAȚII ASUPRA CONCEPTULUI HEGELIAN DE *AUFHEBUNG*

ȘTEFAN-DOMINIC GEORGESCU

Deși pare a fi unul dintre cele mai importante concepte ale perspectivei sale filosofice, *Aufhebung*-ul hegelian ridică în continuare probleme dificile chiar și în ziua de astăzi, la aproape două secole de la apariția sa. Ne-am aștepta ca un astfel de concept să fi fost deja clarificat de comentatori; în schimb, fiecare nouă lucrare referitoare la filosofia lui Hegel naște dezbateri atunci când acest concept apare în discuție. Pare să fie vorba despre o poveste fără de sfârșit, mai ales datorită faptului că acest concept nu poate primi o traducere general acceptată în alte limbi; în plus, există o lipsă de consens în ceea ce privește funcționarea acestui concept în cadrul sistemului¹.

În lucrarea de față, nu intenționăm să încheiem aceste dezbateri, ci doar să facem câteva considerații menite să dovedească faptul că ar putea exista o unitate semantică a termenului care ar putea înlătura interesul pentru traducerea acestuia. Iar această unitate semantică este prezentată de Hegel însuși, în celebra remarcă la capitolul *Devenirea din a sa Știință a logicii*.

PROBLEME DE TRADUCERE

Pentru cultura germană, *die Aufhebung* și verbul *aufheben* par a fi cuvinte obișnuite care sunt întrebuințate în limbajul cotidian. Ele par să fie cel mai adesea folosite în virtutea semnificației lor negative, însemnând „anulare” sau „a anula”, respectiv. Când se pune problema înțelesului filosofic, trebuie să se accepte că termenii îi aparțin lui Hegel – deși este posibil să fi fost folosit și de alți autori – și că are un sens precis și un anumit rol de jucat în sistemul lui Hegel. Credem că Hegel a intenționat efectiv să revendice acest concept pentru sistemul său și să-l transforme în termen tehnic, în ciuda faptului că a considerat că filosofiei nu-i este neapărat necesar un limbaj tehnic².

¹ Un exemplu recent este cartea lui Errol E. Harris, *An Interpretation of the Logic of Hegel*, University Press of America, Boston, London, 1983, p. 205 și *passim*. Acest autor nu scapă nicio ocazie să spună că McTaggart a înțeles complet greșit conceptul hegelian de *Aufhebung*.

² O analiză foarte interesantă asupra concepției hegeliene despre limbaj se poate regăsi în lucrarea lui Dragoș Popescu, *Logică naturală și știința logicii în filosofia lui Hegel*, Editura Pelican, Giurgiu, 2009, p. 101–139. Vezi și Dragoș Popescu, *Logica speculativă hegeliană. Schematism și aplicații sistematice*, Editura Academiei Române, București, 2014, p. 44–52 și *passim*.

În ceea ce privește traducerile, Hegel știa că realizarea acestora va fi dificilă. El spune explicit acest lucru în al doilea paragraf al remarcii mai sus menționate, atunci când se referă la termenul latin *tollere*³. Lucrările sale au fost traduse în multe limbi, dar de dragul corectitudinii trebuie spus că au suscitât cele mai multe dezbateri acelea traduse în engleză și franceză. Așadar, ne vom referi în continuare la unele dintre aceste lucrări, fără a mai menționa toți autorii care au avut un punct de vedere cu privire la această chestiune, de vreme ce acest lucru a fost deja realizat de mai multe ori⁴.

Așadar, termenii folosiți pentru a traduce verbul german *aufheben* în engleză sunt „*to cancel*”, „*to suspend*”, „*to sublate*” (foarte nefiresc pentru engleza vorbită), „*to retain*”, „*to preserve*”, „*to raise*”, „*to supersede*”, „*to absolve*” și „*to absorb*” (ultimele trei mai ales în versiunea dată *Științei logicii* de William Wallace). Cel mai simplu comentariu care ar putea fi făcut – și a și fost făcut de unii comentatori – este că *aufheben* înseamnă toate laolaltă și niciunul. Semnificația acestuia este o sinteză a sensurilor verbelor mai sus menționate, dar nu poate fi redus la vreunul dintre acestea. Limba engleză pare a fi neputincioasă în fața provocării de a propune un termen care să se apropie, semantic, de germanul *aufheben*. În treacăt fie spus, aceasta nu este o problemă a lui Hegel, ci a limbii engleze.

La fel se petrec lucrurile cu termenii francezești „*supprimer*”, „*abroger*”, „*enlever*”, „*conserver et dépasser*”, „*mettre en grange*”, „*assumer*”, „*sur-primer*” (propus de Jean Wahl, deși autorul francez a recunoscut că este un barbarism) și „*sursumer*”. *Aufheben* înseamnă toate acestea și niciunul. Și dacă ar fi să ne referim la limbile spaniolă, italiană sau rusă, mai mult ca sigur că ne-am lovi de aceleași dificultăți.

Care este sursa acestor dificultăți? Situația este de așa natură încât nu există niciun termen în engleză sau franceză care să nu mai necesite clarificări suplimentare în cazul în care este întrebuințat pentru a traduce germanul *aufheben*. Cu alte cuvinte, nu există niciun termen care să aibă înțelesul uzual pe care *aufheben* îl are în limba germană și să fie folosit pentru a traduce sensul tehnic pe care acesta îl are în logica lui Hegel. Dar care este semnificația acestui termen în logica lui Hegel?

Hegel a simțit nevoia de a vorbi despre acest termen și de a sublinia problemele de traducere (de obicei nu proceda astfel în cazul altor termeni). De fapt, discuțiile despre termeni și despre semnificațiile acestora erau destul de neobișnuite pentru acea perioadă. Filosofia limbajului din secolul al XX-lea a fost preocupată de astfel de abordări. Totuși, Hegel vorbește despre sensul dublu (*gedoppelte Sinn*) al termenului și nu spune numai că acesta ar avea două sensuri – ceea ce ne îngăduie să lasăm la o parte, pentru moment, specificul perioadei în care filosoful german și-a scris opera și să avem în vedere aspectul lingvistic. Așadar, problema care se pune este aceea a realizării unei distincții între un cuvânt care are un sens dublu și un cuvânt care are două sensuri.

³ Vezi G.W.F. Hegel, *Werke in zwanzig Bänden. 5. Wissenschaft der Logik. I*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1969, p. 114.

⁴ Vezi, de pildă, Errol E Harris, *op. cit.*, p. 205, *passim* și Gwendoline Jarczyk, Pierre-Jean Labarrière, *Hegeliană*, PUF, Paris, 1986, p. 110 sqq.

Principalul punct de interes aici este a înțelege că *Aufhebung* joacă un rol important din punct de vedere logic. Dar în niciun caz acesta nu poate fi asociat cu o simplă conjuncție a doi termeni⁵. Acest fapt are un efect notabil la nivel lingvistic – nu este vorba despre o simplă juxtapunere a doi termeni, ci de un termen nou cu un înțeles complet nou. Acest înțeles complet nou este unul de natură dialectico-speculativă, de vreme ce asumă faptul că un pozitiv exprimă, în același timp, și un negativ⁶. Cele mai multe dintre cuvintele unei limbi sunt definite univoc. Dacă ar fi să luăm în considerație cele trei înțelesuri pe care verbul *aufheben* le are în limba germană – a anula, a prezerva și a ridica⁷ –, atunci înțelesul cuvântului ar fi acela de a ridica ceva la un nivel superior prin anulare și preservare. Oricum ar sta lucrurile, se poate observa lesne că în niciun caz nu putem găsi un termen care să traducă hegelianul *aufheben*. Credem că principalul motiv este următorul:

În mod normal se traduc sensuri, iar nu termeni. Termenul folosit pentru echivalență trebuie să aibă același sens. Acum, dacă sensul termenului este stabilit în legătură cu limba cărei îi aparține sau a fost stabilit ca rezultat al unui proces social îndelungat nu reprezintă preocuparea lucrării de față. Problema este că semnificația unui termen depinde de un context – fie acesta cultural sau lingvistic – care pare să fie diferit pentru cele două culturi sau limbi. Aceasta nu este o noutate: traducătorii nu pot elabora o traducere perfectă – *traduttore traditore*. S-ar putea chiar folosi termenul tehnic fără a recurge la vreo traducere – cel puțin atunci când acesta apare în formă substantivală.

AUFHEBUNG ÎN CALITATE DE CONCEPT LOGIC

Revenind la chestiunea privitoare la stabilirea sensului termenilor *die Aufhebung* și *aufheben*, trebuie să spunem că, deși par să aibă o unitate semantică pe parcursul întregii concepții hegeliene, suntem preocupați mai ales cu ceea ce Hegel spune în remarcă mai sus menționată. Aici se regăsesc înțelesul cel mai general, dar și cel fundamental al acestor concepte.

Înainte de toate, vom pune problema dacă acest concept are rol de operator logic; și, dacă lucrurile stau astfel, care este acest operator și cum funcționează? Este o conjuncție? Credem că nu. Conjuncția clasică se rezumă la a aduce laolaltă două propoziții sau atribute, dar nu redă ideea de a exprima împreună, în cadrul aceluiași act de gândire, două determinații opuse. Aici ar fi de folos apelul la conceptul hegelian de *Übergehen*.

Remarca privitoare la conceptualul de *Aufhebung* se poate regăsi la finalul capitolului despre ființă, nimic și devenire. Este destul de evident că Hegel a crezut că acest concept este direct legat de acela de devenire. De vreme ce el afirmă că ființa și nimicul nu subsistă ca atare, ci numai printr-un al treilea⁸ – adică prin devenire –, am putea la fel de bine să susținem că primul rezultat al *Aufhebung*-ului

⁵ Vezi și Gwendoline Jarczyk, Pierre-Jean Labarrière, *op. cit.*, p. 104.

⁶ Vezi G.W.F. Hegel, *loc. cit.*

⁷ Vezi Errol E Harris, *op. cit.*, p. 31.

⁸ G.W.F. Hegel, *op. cit.*, p. 97.

este *dispariția*⁹ (de la *verschwinden* – a dispărea) ființei în nimic și viceversa. Ființa și nimicul sunt *aufgehoben* în devenire, ceea ce înseamnă că acestea nu mai sunt mijlocite, ci mijlocite și suspendate. Ființa și nimicul dispar una în cealaltă, iar această dispariție poartă denumirea de „devenire”. Ca atare, ființa și nimicul sunt cât se poate de depărtate reciproc. Ca atare, acestea sunt reciproc exclusive. Altfel spus, nu sunt în niciun fel conectate. Devenirea, pe de altă parte, este trecerea spontană a ființei în nimic; a rosti ființa înseamnă, de fapt, a rosti nimicul. Rostind determinația ființei înseamnă a rosti, de fapt, golul absolut de orice determinație. Ființa nu implică nicio determinație, nicio margine și nicio distincție care ar putea servi la crearea vreunui înțeles. Așadar, pe lângă a fi reciproc exclusive, ființa și nimicul sunt în mod nemijlocit identice. Aceasta este condiția fundamentală pentru *Aufheben*. În cadrul devenirii, ființa și nimicul nu mai funcționează ca reciproc exclusive, de vreme ce nu mai sunt „active” ca atare. Sunt sublimate sau suspendate; „funcționează” în fundal. Aceasta ne ajută să distingem *die Aufhebung* de conjuncția clasică, de vreme ce ultima nu îngăduie în niciun fel o conexiune între o determinație și opusa acesteia (principiul non-contradicției). În al doilea rând, aceasta ne obligă să spunem că *die Aufhebung* nu este în niciun caz un operator logic sau, cel puțin, nu este reductibil la unul clasic și nici nu aparține aceluiași nivel categorial ca operatorii clasici. Din punct de vedere clasic, ființa și nimicul pot fi considerate concepte opuse, care sunt relaționate prin simpla negație. În cazul concepției hegeliene cu privire la logică, separarea lor este în mod spontan eliminată prin *Aufhebung*. Chiar lipsa completă de determinație de care dau dovadă ființa și nimicul îngăduie unitatea lor nemijlocită. De aceea, Hegel spune că ființa și nimicul nu pot fi diferențiate, de vreme ce nu există nicio determinație sub care acest lucru să se facă¹⁰.

Date fiind toate acestea, am putea spune că, în cadrul devenirii, ființa și nimicul nu mai funcționează în mod nemijlocit. Ca nemijlocite – sau ca atare – acestea apar ca opuse. Dacă devenirea este trecerea spontană sau dispariția în celălalt, opoziția lor imediată este depășită. Unul dintre înțelesurile lui *aufheben* este, așadar, ridicarea nemijlocirii determinațiilor opuse. Aceasta revine la a spune că toate determinațiile pe care gândirea le poate concepe acceptă, în mod nemijlocit, determinații opuse. Dar, pe de altă parte, ființa și nimicul sunt opuse, dar nu sunt încă determinații, de vreme ce nu au nicio determinație, fiind complet goale. Prima determinație reală este devenirea, care conține în sine ființa și nimicul, ca sublimate. Trecerea spontană sau dispariția, pe de o parte, și *die Aufhebung*, pe de altă parte, sunt condiții ale oricărei determinații. Nu este de mirare că logica lui Hegel continuă cu *Dasein*, adică ființa determinată.

Prima determinație sau primul concept real, cum spune Hegel, este devenirea. În cadrul acesteia ființa și nimicul sunt sublimate; cu alte cuvinte, nu mai sunt active nemijlocit. Acestea funcționează în calitate de condiții pentru orice determinație. Dar cum funcționează acestea în cadrul devenirii? Exact la fel cum vor funcționa pe parcursul întregului sistem: fiecare determinație a acestuia este fie

⁹ *Ibidem*, p. 83.

¹⁰ *Ibidem*, p. 84, *passim*.

de partea ființei, fie de partea nimicului. În cazul devenirii, apar în discuție apariția (*Entstehen*) și dispariția (*Vergehen*). Natura devenirii – ca sinteză între ființă și nimic – este redată după cum urmează: trecerea (*Übergehen*) nimicului în ființă înseamnă apariție, iar trecerea ființei în nimic semnifică dispariția. Nu este vorba aici despre apariția sau dispariția vreunei ființe determinate (*Dasein*), ci despre condițiile care fac posibil caracterul determinat al ființei determinate. Acum, de vreme ce în discuție nu intră nicio ființă determinată (mai precis, nu este vorba despre „ceva” care apare sau dispare), cele două acte – apariția și dispariția – sunt, de fapt, același act, adică devenirea, considerată fie din perspectiva preeminenței ființei, fie din aceea a preeminenței nimicului. În cadrul devenirii, ființa și nimicul sunt sublimate (*aufgehoben*), adică devenirea este apariție sau dispariție, în funcție de perspectivele mai sus menționate. De fapt, aceasta pare a fi chiar natura sublimării: reconcilierea celor două determinații care nu sunt anulate, ci funcționează în fundal. În plus, devenirea este, de fapt, același act: ființa se topește spontan în nimic, care la rândul său se topește spontan în ființă; niciuna dintre cele două determinații nu este persistentă, în timp ce devenirea este astfel tocmai pentru că cele două nu se anulează reciproc. Aceasta ne permite să spunem că sublimarea nu este simplă conjuncție, deoarece o simplă conjuncție ar duce la anularea celor doi termeni. Sublimarea – ca diferită de conjuncție – este un concept care nu numai că îngăduie, ci chiar impune evoluția ideii logice: Hegel spune explicit că sublimarea (*Aufhebung*) așază ființa și nimicul într-o simplitate liniștită (*ruhige Einfachheit*) care este de partea ființei¹¹, ceea ce înseamnă că sublimarea reconciliază cele două determinații opuse și generează o alta nouă, care este din nou de partea ființei, pentru ca apoi să se topească în partea nimicului, iar sublimarea să intervină din nou ș.a.m.d.

Ca o concluzie preliminară trebuie să spunem că tocmai conceptul de *Aufhebung* permite și chiar generează dezvoltarea logică a ideii. Fără acesta nu ar exista trecere spre un nivel superior, de vreme ce ar fi vorba doar de o chestiune de opțiune: fie de partea ființei, fie de cea a nimicului. Nu ar exista reconciliere, prin urmare nici sinteză. Așadar, dintr-un punct de vedere logic, sublimarea nu este numai ireductibilă la conjuncția tradițională, ci este opusă acesteia, într-un anume sens. Cu toate acestea, în niciun fel nu se poate accepta că sublimarea ar fi doar un operator logic opus conjuncției, care ar genera valori de adevăr diferite. Separația este de o altă natură: operatorii logicii clasice nu îngăduie ceea ce Hegel numește „trecere” (*Übergehen*) sau „dispariție”. Acest tip de relație pare să fie caracteristic logicii dialectico-speculative.

De aceea, atunci când se pune problema relevanței logice a sublimării, am putea spune că este vorba despre un operator logic doar atâta vreme cât prin operator logic nu ne referim la operatorii logicii clasice. Hegel ne-ar fi spus, probabil, că simpla conjuncție ia forma relațiilor logice exterioare, în vreme ce sublimarea pe aceea a relațiilor interioare, ce aparțin mai degrabă conținutului (*Inhalt*) și mai puțin formei. Din nefericire, acest tip de explicație pare a fi prea obscur pentru exigențele actuale. Este mai ușor și mai clar să spunem că sublimarea

¹¹ *Ibidem*, p. 113.

poate fi un operator logic specific logicii dialectico-speculative și că operează asupra conceptelor abstracte care pot fi considerate totalități. Mai mult, acesta aduce cu sine relații între idei (considerate ca sensuri, ca determinații de gândire – *Denkbestimmungen*, cum ar spune Hegel), iar nu între forme vide, ca în cazul operatorilor logici din logica matematică. Care este natura acestei relații? Este aceea de a depăși conjuncția și principiul non-contradicției; totuși, acestea din urmă pot rămâne perfect valide în anumite circumstanțe. Este dincolo de orice îndoială că Hegel a respins aplicarea logicii dialectico-speculative în contexte nepotrivite¹². Sub niciun pretext nu trebuie interpretat conceptul de sublimare ca și cum acesta ne-ar îngădui să spunem că, de pildă, un copac este și nu este, în același timp și sub același raport, verde. În plus, natura sublimării ține și de ideea transformării a ceva abstract în ceva mai concret. Acest lucru se petrece, pentru prima oară, în cazul ființei, nimicului și devenirii, așa cum era de așteptat¹³. Primele două sunt „ridicate” din starea nemijlocirii – unde par să fie doar ceea ce sunt – și transformate în momente ale devenirii. Rolul sublimării este, prin urmare, acela de a „ridica” nemijlocirea și, pe de o parte, de a dovedi că acestea nu sunt ceea ce apar în mod nemijlocit a fi (ființa apare nemijlocit ca ființă, dar este nimic; nimicul apare nemijlocit ca nimic, dar este ființă), iar, pe de altă parte, de a le transforma în abstracții a căror reconciliere generează primul concept – devenirea; în cazul devenirii, observăm că realitatea și conceptul acesteia corespund în mică măsură, de vreme ce devenirea nu dispare spontan în opusul său, așa cum fac ființa și nimicul. Așa cum am precizat deja, devenirea este o simplitate liniștită (care are un „grăunte” de stabilitate, spre deosebire de ființă și nimic) care rezultă din sublimarea ființei și neantului: această topire reciprocă a ultimelor două, una în cealaltă, devine prima determinație, primul concept și, prin urmare, prima formă substanțială a realității.

RELEVANȚA ISTORICĂ ȘI SISTEMATICĂ A SUBLIMĂRII

De vreme ce devenirea este prima formă substanțială a realității – prima etapă a identificării conceptului cu realitatea, adică a scopului propus de sistemul hegelian –, trebuie să se acorde atenție și semnificației reale a acesteia. În ceea ce ne privește, aceasta înseamnă ca acest concept să fie evaluat atât din punct de vedere istoric, cât și din cel sistematic.

În legătură cu sistemul hegelian, sublimarea este relaționată și cu alți operatori ai logicii speculative – care funcționează pe parcursul celor de-a doua și de-a treia părți ale logicii sale –, adică reflecția și dezvoltarea. Reflecția este

¹² Printre comentarii lui Hegel, discuția dintre acesta și Goethe – fie reală, fie imaginată – este binecunoscută. Aceasta este relatată de Johann Peter Eckermann și se referă la diferența dintre științele naturii și filosofia dialectico-speculativă. Aprecierea lui Hegel este plină de înțeles: aceia care încearcă să folosească gândirea dialectică și pe cea speculativă pentru a transforma adevărul în eroare și viceversa sunt pur și simplu nebuni. Veși și Dragoș Popescu, *Logica naturală și știința logicii în filosofia lui Hegel*, ed. cit., p. 5, *passim*.

¹³ G.W.F. Hegel, *op. cit.*, p. 114–115.

mișcarea logică specifică doctrinei esenței; dezvoltarea, pe de altă parte, ține de logica subiectivă, adică de doctrina conceptului.

În cadrul doctrinei ființei, sublimarea funcționează la nivelul nemijlocirii. Nu există „adâncime” a determinațiilor gândirii (*Denkbestimmungen*); lanțul logic este astfel: o anumite determinație este dată nemijlocit; la fel de nemijlocit, aceasta trece (*übergeht*) în opusul său; așadar, în ciuda faptului că opusul se naște chiar din respectiva determinație, este la fel de nemijlocit ca și aceasta; apoi, opusul face cale întoarsă; sublimarea celor două se petrece, iar rezultatul este o nouă determinație, care este din nou nemijlocită. Acest proces continuă până când toate formele nemijlocite sunt generate. La acest moment regăsim un alt pas important al procesului, care, de obicei, trece neobservat: sublimarea sublimării (în cazul remarcii hegeliene mai sus menționate, aceasta ia forma dispariției – *Verschwinden des Verschwindens*)¹⁴. Ce înseamnă acest lucru? Sublimarea „ridică” nemijlocirea unei anumite determinații¹⁵ și o reconciliază cu opusa. Dar, în același timp, noua determinație care izvorăște de aici apare, la început, tot nemijlocită. Astfel, pentru a reinstitui sublimarea, mai întâi trebuie anulată. De pildă, pentru ca devenirea să reinițializeze procesul, aceasta ar trebui să fie nemijlocită și să treacă nemijlocit în opusul său; acest lucru se petrece doar dacă sublimarea însăși este ridicată la un nivel superior. Altminteri, devenirea ar rămâne acea simplitate liniștită, iar procesul ar înceta. Din punct de vedere logic, toate acestea arată că specificul sublimării este chiar propria sa transformare; în măsura în care acest operator este aplicat, se schimbă ca atare. De fapt, sublimarea este un alt nume pentru mediere sau, cel puțin, pentru structura fundamentală a medierii care se repetă la toate nivelurile, de fiecare dată îmbogățită cu noi forme. Nu este ceva neobișnuit pentru sistemul lui Hegel, dat fiind faptul că filosoful german părea să creadă că nu există realități fixe și că totul este în permanentă mișcare și evoluție; atunci, de ce ar rămâne sublimarea aceeași? Este, probabil, aceeași ca structură, dar nu este o formă goală (așa cum sunt operatorii clasici). În aceste condiții se schimbă, ca formă a medierii. Care este natura acestei schimbări? Credem că acest aspect este lămurit de Hegel însuși: „acest rezultat este o disparență, dar nu este *nimicul*; ca atare, ar fi doar o recădere într-una dintre determinațiile sublimate, iar nu un rezultat al nimicului *și al ființei*”¹⁶. Aspectul central care privește sublimarea este să nu se îngăduie reversibilitatea procesului. Dacă nu ar fi fost așa, atunci ideea logică ar fi recăzut în nimic, rezultatul fiind o simplă repetiție la infinit, cu ființa trecând în nimic, iar nimicul în ființă. Pentru a

¹⁴ *Ibidem*, p. 113.

¹⁵ Pentru a înțelege mai bine această ridicare a nemijlocirii, se poate face apel la ceea ce Hegel numește înțelegerea obișnuită și înțelegerea filosofică. A devenit un loc comun pentru filosofi să accepte că Hegel a crezut că filosofia întoarce pe dos (ceea ce înseamnă atât a așeza invers, cât și a supăra) înțelegerea comună a conceptelor. Prin urmare, sublimarea poate fi considerată drept primul dintre actele filosofice: nu anulează înțelesul comun al unui concept, dar îl lasă de-o parte, îl suspendă și caută un înțeles mai profund. Înțelegerea comună este oarecum sublimată, ceea ce înseamnă că filosofia pornește de la aceasta – adică de la ce oamenii înțeleg nemijlocit și fără profunzime dintr-un concept –, dar merge dincolo de aceasta. Veși și Gwendoline Jarczyk, Pierre-Jean Labarrière, *op. cit.*, p. 106, *passim*.

¹⁶ G.W.F. Hegel, *op. cit.*, p. 113 (traducerea din limba germană a fost operată de autorul acestui articol).

evita această circularitate fără sfârșit, Hegel elaborează conceptul de sublimare, cu semnificația sa tripartită: a anula, a prezerva și a ridica¹⁷.

În ceea ce privește doctrina esenței, sublimarea este legată de reflectare. În contrast cu doctrina ființei, cea a esenței se referă la o formă a medierii, iar nemijlocirea ține, de această dată, de formă. Așadar, determinațiile nu mai sunt nemijlocit ceea ce sunt, dispărând imediat în opusele lor. Determinațiile sunt reflectate în și pentru sine, ceea ce înseamnă că faptul lor de a fi, nemijlocirea lor, se bazează pe „miezul” lor, pe esență¹⁸. Este ceva similar cu ceea ce Hegel numește *Beispiel* în *Fenomenologia spiritului* – un joc în doi. Prima formă a esenței este apariția. Aici, ființa pare a fi, la început, neesențialul¹⁹. Prin urmare, trebuie să existe ceva esențial. Așadar, determinațiile par să fie dublate în doctrina esenței. Mai întâi, acestea sunt imediate, în aria de cuprindere a ființei. Mai apoi, sunt reflectate în sine, adică depind de respectiva dublură. Dacă lucrurile stau astfel, atunci sublimarea funcționează la trei niveluri în doctrina esenței: mai întâi, pentru a preveni recăderea în nemijlocirea ființei; în al doilea rând, pentru a asigura un schimb „profund” între ceea ce este esențial și ceea ce este neesențial (jocul în doi); în al treilea rând, pentru a asigura trecerea de la o determinație care este esențială sau reflectată în sine prin opusul său. Numai primul nivel al sublimării apare sub determinația ființei. Celelalte două sunt specifice esenței.

Lucrurile se complică în cazul conceptului. În afară de funcțiile deja menționate ale sublimării, mai există cel puțin două: depășirea relațiilor esențiale sau de reflectare și realizarea medierii. În cazul esenței, sublimarea presupunea doar reflectarea, care este o mediere doar în ceea ce privește forma. Mediarea reală sau dezvoltarea ideii se referă la determinații care sunt sublimate prin faptul de „a crește” unele din altele. În cazul ființei, determinațiile își erau simplu prezente unele celorlalte și dispăreau spontan unele în altele; în cazul esenței, determinațiile se reflectau una pe alta, iar rolul sublimării era de a reuni fiecare două determinații opuse într-o a treia, care era reflectată în sine la un nivel superior (cele două determinații fiind legate una de cealaltă, iar nu indiferente, ca în cazul ființei). În doctrina conceptului, determinațiile sunt lăuntric legate și nu mai există joc în doi: nu se mai pune problema unui joc între ce este esențial și ce nu. Forma determinațiilor este cosubstanțială cu conținutul acestora și exprimă complet acest conținut, și nu există nicio altă formă de exprimare care să fie mai potrivită pentru acest conținut. Sublimarea aduce cu sine o relație „organică” între determinațiile logice, cu forme care exprimă adecvat, de fapt, ideea absolută, adică substanța efectivă a logicii hegeliene. Aceste forme nu sunt nici trecătoare (disparente) și nici esențiale: sunt ambele și ceva în plus. Sunt forme care exprimă complet substanța sau conținutul.

¹⁷ De fapt, mulți comentatori vorbesc despre două sensuri, dar pare a fi vorba despre trei. Vezi și Claus Daniel, *Hegel verstehen. Eine Einführung in sein Denken*, Campus Verlag, Frankfurt, 1983, p. 31, și Errol E. Harris, *op. cit.*, p. 31.

¹⁸ Pentru o perspectivă elaborată asupra trecerii de la ființă la esență, vezi Dragoș Popescu, *Logica speculativă hegeliană. Schematism și aplicații sistematice*, Editura Academiei Române, București, 2014, p. 67–69.

¹⁹ G.W.F. Hegel, *Werke in zwanzig Bänden. 5. Wissenschaft der Logik. II*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1969, p. 17.

Nicio discuție despre Hegel nu este relevantă dacă nu se fac referiri la dimensiunea istorică a sistemului său. Deși logica este doctrina despre modul în care Dumnezeu gândea înainte de a crea lumea și spiritele finite, așa cum pretinde Hegel în *Introducerea*²⁰ de la *Știința logicii*, aceasta trebuie să aibă o influență asupra dezvoltării spiritului (*der Geist*)²¹. Vom menționa doar câteva aspecte în legătură cu care remarcile de mai sus despre sublimare au relevanță.

Sublimarea susține în mod fundamental dimensiunea istorică a sistemului hegelian. Acest concept permite spiritului să-și păstreze formele trecute și astfel să transforme simpla trecere a timpului sau cronologia în istorie; după cum se știe, atât *Fenomenologia spiritului*, cât și *Prelegerile de filosofie a istoriei* susțin că istoria se desfășoară întotdeauna sub un concept și spre atingerea unui scop. Evoluția sa rațională se întemeiază pe capacitatea sa de a reține, ca sublimate, forme care au funcționat în perioade trecute. Aspectul principal aici este că nicio determinare substanțială nu se pierde în istorie, ci toate sunt sublimate. Hegel pare să fie împotriva istoriei contrafactice: ceea ce s-a petrecut s-a petrecut pentru că era necesar să se petreacă.

În al doilea rând, istoria reține determinatii substanțiale, iar nu pe cei care le poartă; și nu reține nici fapte accidentale. Istoria nu este o narațiune a faptelor, ci o integrare a formelor substanțiale în concept – forme care se întâmplă să fi fost purtate de anumite fapte sau indivizi. Formele substanțiale nu dispar împreună cu purtătorii lor tocmai grație sublimării.

În al treilea rând, natura adevărului istoric trebuie să fie reconsiderată. Adevărul este, exact ca în cazul logicii, un fel de *adequatio rei et intellectus*, ceea ce înseamnă că spiritual câștigă adevărata sa formă în cadrul strădaniilor de pe parcursul istoriei. A stabili un adevăr istoric nu înseamnă a căuta un fapt istoric. Faptele istorice sunt pierdute pe vecie. Adevărul apare în istorie pentru că toate formele substanțiale sunt sublimate (nimic substanțial nu se pierde) și se poate urmări originea formelor ideale actuale în formele ideale sublimate care au apărut pe parcursul istoriei. Desigur, acest aspect nu poate fi în niciun caz interpretat în manieră relativistă, de vreme ce Hegel nu se referă la modalități multiple de a interpreta fapte date, ci la forme ideale care sunt mai mult sau mai puțin potrivite pentru manifestarea istorică a spiritului. Faptele trebuie înțelese pornind de la spiritul timpului și în niciun caz prin plâsmuiri pe care istoricii le-ar putea oferi, ignorând spiritul vremurilor.

CONCLUZII

Drept concluzie, am putea aprecia că acest concept hegelian de *Aufhebung* se poate califica pentru statutul de operator logic dialectico-speculativ principal, atâta vreme cât nu este plasat pe același nivel cu operatorii clasici. Logica de acest fel –

²⁰ Idem, *Werke in zwanzig Bänden. 5. Wissenschaft der Logik. I*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1969, p. 44.

²¹ Vezi Claudiu Baci, *Observații privind semnificația transcendențială a logicii hegeliene*, în *Probleme de logică*, vol. XVI, Editura Academiei Române, București, 2013, p. 164.

așa cum ne-a lăsat-o Hegel – are nevoie de formalizări ulterioare, pentru a fi plasată în rândul formelor acceptate de logică. Dacă ar fi să pornim cu definirea operatorilor, sublimarea ar putea fi cel dintâi. Specificul său a fost schițat în această lucrare și a urmărit două direcții principale: cea negativă – scoaterea în evidență a diferențelor față de operatorii clasici – și cea pozitivă – dovedirea faptului că sublimarea se cere astfel tratată încât să se înglobeze schimbările prin care trece în dezvoltarea sistemului. Ideea principală a fost aceea că nimic nu este „înghețat” în logica dialectico-speculativă, ca în cazul logicii clasice sau matematice, așadar funcționarea operatorilor poate varia. În plus, am încercat să arătăm că a ne concentra asupra traducerilor este contraproductiv pentru înțelegerea acestui concept, care poate fi deslușit și folosit în cadrul unui limbaj tehnic specific acestui tip de logică fără a avea sensul stabilit în limbile naturale. Valoarea logică a sublimării este incredibil de ridicată, de vreme ce aceasta nu evoluează doar pe parcursul logicii lui Hegel, ci la nivelul întregului său sistem. Semnificația sa este relevantă chiar și pentru domeniul spiritului, adică al istoriei, cu toate salturile și reculurile acesteia ce o fac să pară foarte îndepărtată de logică. În ciuda acestui fapt, sublimarea își regăsește locul în istorie și contribuie substanțial la realizarea istoricității.